

A large, irregular watercolor splash in shades of light blue and teal. In the center of this splash is a faint, white outline of a water drop with a small circle at its base, suggesting a drop about to fall.

Samen werken aan water

A large, irregular watercolor splash in shades of yellow and orange, positioned below the blue splash. It has a soft, painterly texture.

De belangrijkste lessen uit een open samenwerking in het
StadsLab 'Water in de Dordtse Ruimte'

UNESCO-IHE
Institute for Water Education

plein

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Waarom een StadsLab	7
3.	Op zoek!	11
4.	De lessen uit het lab	17

UNESCO-IHE
kennis- en opleidingscentrum
voor water van UNESCO

PLATFORM DUURZAAM DORDRECHT,
samenwerkingsverband van
betrokken Dordtenaren voor een
duurzame wereld

PLEIN06
ontwerpbureau op het raakvlak
van stedenbouw, landschap en
strategie

GEMEENTE DORDRECHT
programma Water

WATERSCHAP HOLLANDSE DELTA
beheerder van al het water in de
Zuid-Hollandse Eilanden

Inleiding

Na regen komt zonneschijn

Klimaatverandering lijkt inmiddels een vast gegeven, we krijgen er allemaal mee te maken. Steeds vaker vallen er meer en hevigere buien als gevolg van een hoge luchtvochtigheid door de stijgende temperatuur. Tegelijkertijd neemt het verharde oppervlak in steden toe, waardoor regenwater minder goed in de bodem infiltreert. Geen geruststellende constatering.

De toename van regenwater biedt gelukkig ook kansen voor de leefomgeving. Kansen voor inwoners, maatschappelijke organisaties en marktpartijen om samen te werken aan klimaatbestendige en waterrobuuste buitenruimtes. Gemeenten en waterschappen stimuleren en faciliteren zulke initiatieven al via nieuwe samenwerkingsvormen. Ook inwoners zijn daarbij steeds vaker opdrachtgever. Deze initiatieven helpen mee bij het realiseren van diverse wateropgaven en vergroten de beleving van water en groen op wijkniveau.

Met de steun van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie is in Dordrecht een StadsLab gestart: 'Water in de Dordtse Ruimte'. Hierin is een kennisnetwerk opgezet van vijf partijen waar de focus ligt op het benutten van elkaars expertise bij de ruimtelijke opgave van een waterbestendige buitenruimte.

Het StadsLab komt voort uit initiatief van het Platform Duurzaam Dordrecht -een samenwerkingsverband van betrokken Dordtenaren om duurzaamheid en duurzame ontwikkelingen in Dordrecht te bevorderen. Na een duurzaamheidscafé over het voorkomen van regenwateroverlast in juni 2014, heeft de Dordtse wethouder Milieu het Platform Duurzaam Dordrecht uitgedaagd het onderwerp serieus te nemen. Samen met de gemeente Dordrecht, ontwerp bureau pleino6, Waterschap Hollandse Delta en Unesco-IHE is het Platform op zoek gegaan naar een pilotlocatie om deze waterbestendig te maken. In deze publicatie wordt ingegaan op het samenwerkingsproces dat de partijen doorliepen. Wat hebben zij bereikt, maar vooral hoe deden zij dit en wat leerden zij zelf? Als u -als burger of als professional- ook van plan bent om een overstijgende samenwerking aan te gaan bij de inrichting en het beheer van een waterrobuuste buitenruimte, lees dan eerst deze publicatie over de ervaringen uit het StadsLab Water in de Dordtse Ruimte.

INRICHTING VAN EEN WATERVRIENDELIJKE BUITENRUIMTE

Het wel of niet optreden van schade of overlast door hevige buien hangt sterk af van de inrichting van de buitenruimte. Met een slimme inrichting wordt de schade en overlast door hevige buien beperkt. Dit kan zowel in de openbare ruimte als op particuliere kavels. Denk voor de openbare ruimte bijvoorbeeld aan een goede afwatering door de aan- of afwezigheid van stoepranden, waterpasserende bestrating, waterpleinen of groenvoorzieningen. Als particulier zijn websites als www.huisjeboompjebeter.nl, www.amsterdamrainproof.nl en www.operatiesteembreek.nl zeer inspirerend en behulpzaam.

Waarom een StadsLab?

Eigenzinnig water

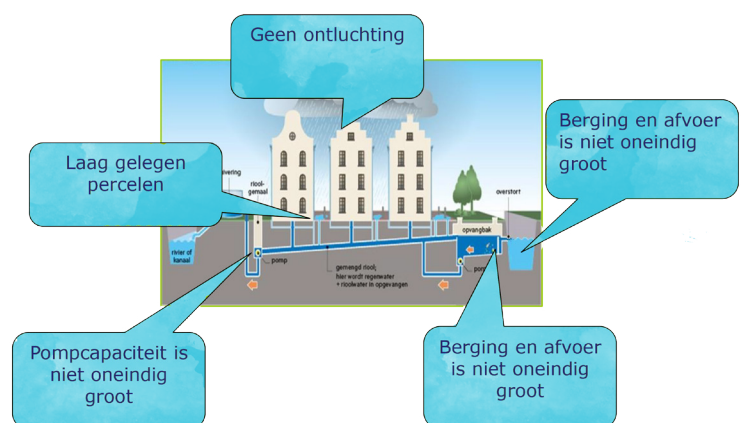
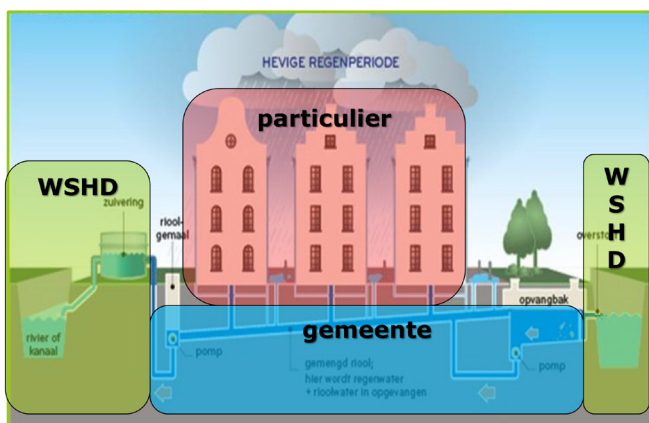
Wateroverlast kan veroorzaakt worden door een teveel aan (ongewenst) water uit de zee, de rivieren of door regenval. Ongeacht het type overlast of de schaal daarvan, één eigenschap is zo klaar als een klontje. Water houdt zich niet aan eigendomsgrenzen. Water stroomt over ieders grondgebied; dat van de overheid, van vastgoedeigenaren, van boeren, van bewoners. Daarom is vrijwel altijd samenwerking nodig voor het vinden van een oplossing.

Wateroverlast door een teveel aan hemelwater is vooral een lokaal, - soms regionaal, probleem. Dat maakt het relatief overzichtelijk om een samenwerking met een gemeente, haar inwoners, het waterschap en betrokken marktpartijen op te zetten. In dit StadsLab is tussen die verschillende partijen gewerkt aan een brede samenwerking. Niet alleen om het bewustzijn van de waterproblematiek bij alle betrokkenen te vergroten maar vooral om een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel te creëren en begrip voor elkaar te krijgen.

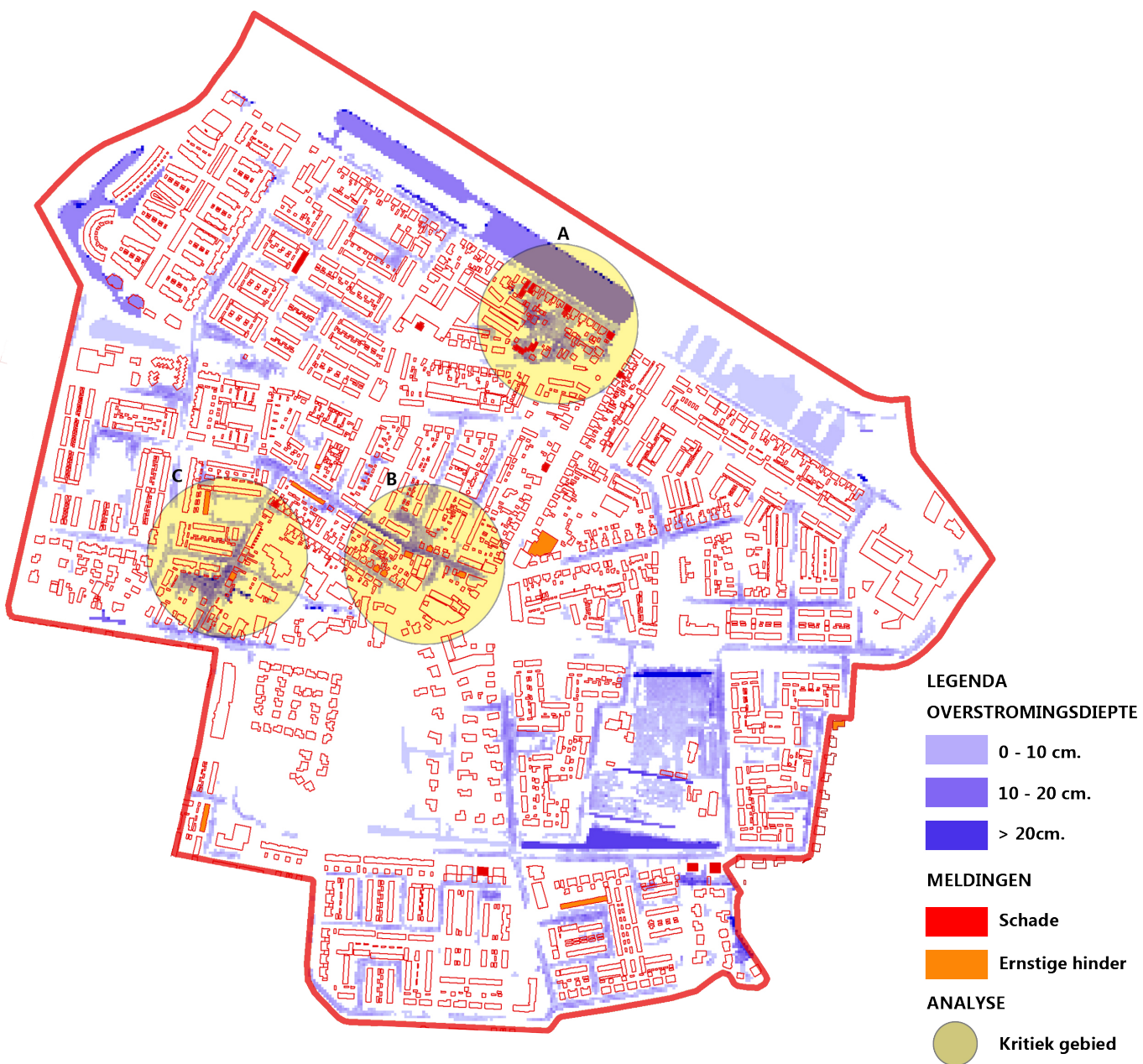
Taken

In de huidige taakverdeling zorgt het Waterschap voor het waterbeheer, oftewel het onderhoud aan watergangen, gemalen en pompen. Een gemeente is verantwoordelijk voor het water in de openbare ruimte; de riolering die van gebouwen en straten naar de rioolzuivering loopt en de afwatering naar watergangen en -partijen. De burger is op haar beurt weer verantwoordelijk voor alles wat zich op zijn eigen terrein afspeelt. Een logische verdeling. Echter, bij wateroverlast is het onderlinge begrip en de afstemming vaak ver te zoeken.

Als je kelder onder water staat, maakt het je niet uit of dit ligt aan een lekkage, een verouderde rioolleiding of dat er onvoldoende is gepompt. Niemand wilt dat zijn eigendom onder water komt te staan. Inwoners blijken, op een enkeling na, nauwelijks geïnteresseerd in het algemeen belang van de wateroverlastproblematiek. Toen in augustus 2015 in Dordrecht een extreme regenbui voor wateroverlast zorgde, was de eerste reactie dat de overheden tekort waren geschoten.

Taakverdeling en problemen in het waterbeheer (Waternet)

Dubbeldam 30 en 31 augustus

Het idee dat er calamiteiten kunnen optreden waar overheden geen blaam treffen, leeft nog niet. Laat staan de mogelijkheid om hierin eigen maatregelen te kunnen nemen.

Het Platform Duurzaam Dordrecht heeft in dit StadsLab de taak op zich genomen als verbindende schakel op te treden om de overheid en de inwoners/ ondernemers dichterbij elkaar te brengen. Hoewel het Platform geen groot burgercollectief is en ook niet de ambitie

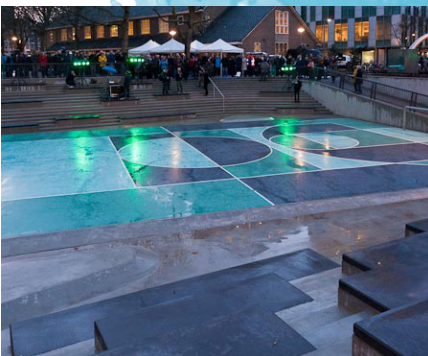
heeft om alle waterproblemen in Dordrecht op te lossen, biedt zij wel een neutraal (en laagdrempelig) podium voor Dordtenaren met ideeën of vragen. Met haar brede netwerk kan het Platform daarom een belangrijke partner zijn voor gemeente en Waterschap. In dit StadsLab is die veelzijdige rol op meerdere vlakken onderzocht en ingezet. Bedoeling is dat tijdens een samenwerkingsproces als dit alle partijen hun expertise optimaal inzetten, zich ontwikkelen en van elkaar leren.

piekbuien op 30/31 augustus 2015 in Dubbeldam, Facebook

PLACEMAKING

De kern van placemaking is dat bewoners en andere belanghebbenden, betrokken worden bij de inrichting van de openbare ruimte. Dat inrichten heeft tot doel om een plaats (= place) te creëren waar mensen graag verblijven. Met placemaking worden de belanghebbenden al in een vroeg stadium betrokken bij het proces. Inspraak zal dan normaal gesproken niet meer leiden tot relevante wijziging van plannen. Het proces heeft vooral tot doel om de kennis en ervaring van de belanghebbenden te gebruiken. Een goed ontwerp voor de openbare ruimte, en daarmee een goed gebruik is het resultaat. Daarmee worden de financiële middelen ook zo efficiënt mogelijk ingezet.

Op zoek!

Focus

Als het team bekend is, evenals het doel van deze unieke samenwerking, is de vraag hoe je aan een relevante locatie komt. Vanuit het StadsLab bestond de wens een waterbestendige buitenruimte te realiseren voor een concrete probleemlocatie met wateroverlast. Er lag echter geen concrete opgave, dus de partners van het StadsLab moesten samen op zoek naar een locatie. Om een locatie te vinden die ook echt betekenis zou hebben, zijn de volgende randvoorwaarden opgesteld:

- er ligt een wateropgave
- er zijn (mogelijk) bestaande initiatieven in de omgeving die zich inzetten voor een betere leefkwaliteit. Bewoners of bedrijven voelen zich betrokken bij hun omgeving.
- er kan werk met werk gemaakt worden om een eventueel ontwerp te realiseren.

Om deze drie randvoorwaarden scherp te krijgen, is het verkrijgen van de juiste informatie en het hebben van connecties binnen een zoekgebied doorslaggevend. Het StadsLab stelde zichzelf daarom de volgende vragen.

1. Waar liggen de wateroverlastproblemen bij extreme regenval binnen een gemeente? Unesco-IHE heeft voor dit project een gedetailleerde kaart gemaakt waarop de overlastkansen, en kansen op schade in beeld zijn gebracht. Op basis van de hoogtekkaart, de ondergrond, het rioleringsstelsel en het aantal kolken is met een simulatiemodel de wateroverlast per wijk gevisualiseerd. Omdat tijdens de periode van het StadsLab, in augustus 2015, een extreme piekbui voor wateroverlast zorgde in Dordrecht, kon dit model meteen getoetst worden.

- 2. Zijn er binnen het netwerk van het StadsLab burgerinitiatieven bekend die de aanpak van een herin te richten (waterrobuuste) buitenruimte plek stimuleren?** Deze vraag is sterk afhankelijk van hoe goed de partners op de hoogte zijn van wat er onder de bevolking speelt en leeft. Via de bestaande netwerken bleek er weinig belangstelling te zijn voor de versteende wijk Stadspolder die – vanuit een eerste analyse van de waterproblematiek- het meest kansrijk was. De verdeling/hoeveelheid huur- en koopwoningen en de leefstijlen binnen een wijk, spelen hierin een belangrijke factor. In de wijk Stadspolder is het aantal sociale huurwoningen hoog, en voelen mensen zich weinig betrokken of verantwoordelijk voor hun omgeving. De inwoners ervaren eventuele wateroverlast niet als hun probleem. Via social media en een oproep in de Wijkkrant heeft het StadsLab geprobeerd betrokken inwoners te zoeken die zich willen inzetten voor een watervriendelijke buitenruimte, maar dit leverde weinig op. Uiteindelijk is via het netwerk van de gemeente aangehaakt op een PlaceMakingsproces van betrokken inwoners in Dubbeldam. Temeer omdat daar water in de zomer van 2015 een echt probleem is geweest.
- 3. Welke buitenruimtes staan bij de gemeente op de agenda om heringericht te worden?** Deze vraag is tweeledig. Er bestaan straten of pleinen die versleten, gedateerd zijn of niet meer voldoen aan beeldkwaliteit. Anderzijds zijn er buitenruimtes die op de schop gaan omdat de riolering vervangen gaat worden. Bij de gemeente Dordrecht

EXTREEM WEER

In augustus 2015 vond een hevige wolkbreuk in de Dordtse wijk Dubbeldam plaats. Die wolkbreuk heeft tot veel schade geleid en leverde vernieuwde aandacht op voor de wijze waarop er met het water in de openbare ruimte wordt omgegaan. Van die actualiteit is door het stadslab gebruikt om met de bewoners in gesprek te gaan. Een dergelijk gebeurtenis zal rond 2050 ongeveer twee keer zo vaak optreden, verwacht het KNMI.

frequentie	KNMI 2006	KNMI 2014
1x per jaar	36	38,9
1x per 2 jaar	42	45,8
1x per 5 jaar	51	55,5
1x per 10 jaar	58	63,2
1x per 20 jaar	66	71,4
1x per 25 jaar	68	74,1
1x per 50 jaar	77	82,8
1x per 100 jaar	85	92,0
1x per 200 jaar	94	101,6
1x per 500 jaar	106	115,1
1x per 1000 jaar	117	126,0

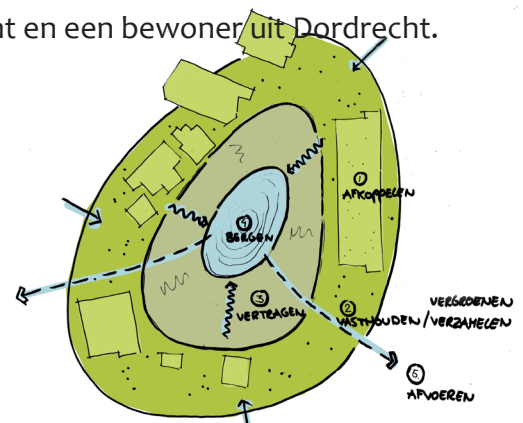
bleek geen totaalbeeld te bestaan van lopende programma's rond herbestrating of vervanging van rioleringen, onderhoud van woningen etcetera. Door alle informatielagen in één kaart samen te brengen, werd duidelijk waar de meeste kansen voor een realiseerbaar project lagen.

Door de informatie uit bovenstaande samen te voegen, werd duidelijk waar kansrijke pilotlocaties lagen. Voor het StadsLab 'Water in de Dordtse ruimte' was dat de locatie Damplein, het oude centrum van de wijk Dubbeldam dat al jaren op de planning staat voor een nieuw jasje.

Schakelen

De strategie van het StadsLab veranderde gedurende het proces. Vanuit de intentie om zelf een groep inwoners te vertegenwoordigen of te ondersteunen, haakte het StadsLab als expert aan bij een door de gemeente opgezet PlaceMakingsproject voor het Damplein. Het StadsLab vertegenwoordigde de stem voor een watervriendelijke buitenruimte in de werkgroep van betrokken bewoners en ondernemers. Flexibiliteit binnen zo'n proces is nodig om het onderwerp van wateroverlast bij betrokkenen onder de aandacht te krijgen. De realiteit is daarbij dat de insteek integraler wordt omdat er ook andere, directere belangen spelen bij een herinrichting. In het geval van het Damplein waren de parkeergelegenheid voor omliggende winkels en een logische verkeersafwikkeling een belangrijk item. Wateropvang werd 'slechts' een onderdeel van het ontwerpproces. Om zoveel mogelijk winst te behalen, bewoog het StadsLab binnen het PlaceMakingstraject zoveel mogelijk mee. Dit vraagt om:

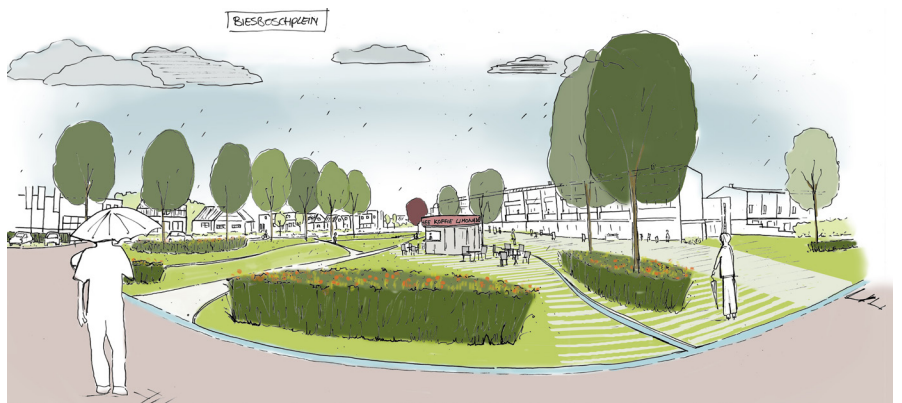
- **parate 'waterkennis'** bij de StadsLabvertegenwoordiger in de werkgroep van het toekomstige Damplein. De werkgroepleden moeten voorzien worden van de nodige informatie over wateroverlast op het plein en de directe omgeving.
- **inspirerende ideeën** die laten zien hoe de pleininrichting watervriendelijk(er) kan worden. Door in het pleinontwerp te anticiperen op de extremer wordende regenval en de overlast hiervan, wordt een aantal lokale problemen voorkomen. Tijdens een van de bijeenkomsten presenteerde het StadsLab daarom een aantal watervriendelijke oplossingen voor het Damplein. Ontwerpbureau pleino6 maakte drie prikkelende scenario's die een verrassend waterbestendig Damplein lieten zien.
- **een onafhankelijke maar betrokken houding.** Binnen het StadsLab zijn de gemeente en het Waterschap vertegenwoordigd; belangrijke partijen met veel belang. De persoon die namens het StadsLab aan de werkgroepetafel zat, was dan ook iemand uit het Platform Duurzaam Dordrecht en een bewoner uit Dordrecht.

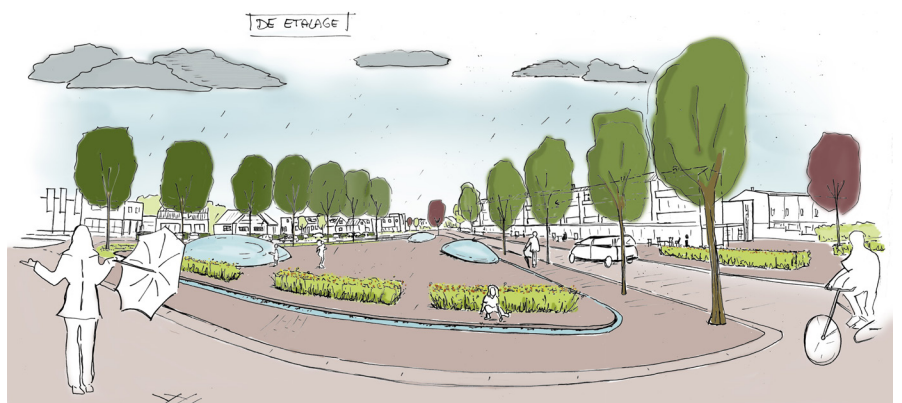
waterconcept Damplein

Damplein als trappenplein

Damplein als Biesboschplein

Damplein als etalageplein (beelden plein06)

Bruggen slaan

Door de expertrol van het StadsLab in het PlaceMakingtraject rond het Damplein, is het Platform Duurzaam Dordrecht uitgedaagd haar kennis op het gebied van extreme regenval te vergroten. Bovendien is een StadsLab een fenomeen waaraan kennis- en onderwijsinstellingen graag aan bijdragen. Die aantrekkelijke eigenschap kan benut worden om kennis binnen te halen. In dit StadsLab zijn meerdere organisaties aangehaakt; Erasmusuniversiteit, Hogeschool Utrecht, Ministerie van Landbouw, natuur en voedsel, Radboud Universiteit, Wageningen Universiteit en Planbureau voor de Leefomgeving. Zij hebben geen grote inhoudelijke bijdrage geleverd aan het StadsLab, maar gaven wel door hun belangstelling aan hoe uniek die werkwijze was. Bovendien verstevigden ze de positie en het netwerk van het StadsLab als verbindende partij.

Het participeren in een traject naar een concrete locatie leidde tot onverwachte gebeurtenissen en inbreng van geïnteresseerden. Ook de actuele weersomstandigheden leverde inspiratie op. De hevige wolkbreuk boven Dubbeldam in augustus 2015 betekende extra aandacht

voor het onderwerp hoe wateroverlast te voorkomen – en wie daar verantwoordelijk voor is. Het StadsLab initieerde een avond waarin inwoners werden uitgedaagd om hun eigen verantwoordelijkheid in te vullen. Dit heeft er toe geleid dat het Waterschap Hollandse Delta alle Dubbeldammers persoonlijk heeft uitgenodigd voor een informatieavond in het voorjaar. Hoewel het Waterschap niet alle onrust kon wegnemen, is dit wel een stap geweest om het wederzijds begrip tussen inwoners en waterschap te vergroten.

Dankzij een tweede gehonoreerde aanvraag bij het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie heeft het StadsLab een website kunnen opzetten voor het Platform Duurzaam Dordrecht. Hierop kunnen inwoners en geïnteresseerde - of betrokken organisaties, informatie vinden over alles wat met regenwater te maken heeft. Een neutrale informatiebron voor Dordtenaren die er tot nog toe niet was. Door de website heeft het Platform een sterker gezicht naar buiten toe gekregen. Bovendien heeft het voor een betere kruisbestuiving tussen de diverse werkgroepen van het platform zelf gezorgd. Kijk op www.platformduurzaamdordrecht.nl.

Informatiebijeenkomst wateroverlast Dubbeldam 31 maart 2015

De lessen uit het lab

Kennisontwikkeling

De betekenis van het StadsLab is tweeledig geweest. Enerzijds hebben de StadsLabpartners geleerd over de inhoudelijke betrokkenheid bij een duurzame herinrichting van buitenruimtes. Anderzijds heeft het geleerd wat er op verschillende organisatieniveaus speelt, hoe je elkaars kennis en netwerk benut, hoe je met elkaar – en naar buiten- communiceert, en vooral hoe je wel (of niet) met elkaar samenwerkt. Elke partner heeft per organisatie lessen getrokken uit het tweejarig programma.

Voor de kennisontwikkeling in het StadsLab zijn twee invalshoeken te bespreken: het omgaan met burgerinitiatieven en de onderlinge samenwerking.

Omgaan met burgerinitiatieven

Veel inwoners blijken -op een enkeling na- nauwelijks geïnteresseerd in de waterproblematiek. Ook als zij overlast hebben gehad van hevige regen, dan nog is de eerste reactie dat de overheid tekort is geschoten. Het idee dat er calamiteiten optreden waar de overheid geen blaam treft leeft niet, evenmin als het idee dat je er zelf veel aan kan doen. Wat het 'strijden' voor waterberging in de openbare ruimte bij een burgerinitiatief bovendien bemoeilijk -en de vergroting van de bewustwording daarvan bij de burger-, is dat waterschap en gemeente deze boodschap niet altijd even actief uitdragen. Niet in de communicatie en niet in het gedrag bij de herinrichting van de openbare ruimte.

Het StadsLab is een burgerinitiatief gericht op het tot stand brengen van een maatschappelijke verandering, in dit geval de omgang met regenwater. Dat geldt voor het StadsLab met name in relatie tot de overheid. In relatie tot inwoners vormde het StadsLab echter een belangengroep. Vanuit het burgerbelang heeft het StadsLab een specifieke deskundigheid; echter voor die inwoners lijkt het StadsLab op het eerste gezicht net zo'n buitenstaander als de overheid. Deze verschillende houdingen richting het StadsLab vragen daarom om een open en procesmatige opstelling voor wat er leeft en nodig is binnen de stad. Daarnaast mag zeker vermeld worden dat de persoon en niet de rol- of functiegebonden houding een rol speelde. Het gevoel van eigenaarschap in het StadsLab varieerde per fase.

De gemeente Dordrecht nodigt de burger steeds vaker uit om haar doelen te realiseren, ook uit het oogpunt van waterveiligheid. Met het programma 'Burger aan zet' heeft de gemeente al een nieuw instrument om in de wijken de betrokkenen zelf te laten bepalen wat er gebeurt. Het placemakingsproces voor het Damplein is daar een uitstekend voorbeeld van. Dit blijkt al uit het feit dat het de komende jaren vaker zal worden gebruikt. De inwoners krijgen zelf de verantwoordelijkheid om, binnen een bepaald budget, binnen fysieke grenzen en rekening houdend met een aantal uitgangspunten, een ontwerp te (laten) maken voor de herinrichting van een openbaar gebied.

ONTWERP DAMPLEIN

Deelname van het StadsLab 'Water in de Dordtse ruimte' aan het placemakingstraject rond de herinrichting Damplein heeft een aantal concrete resultaten opgeleverd. Resultaten die zich terug laten zien in het uiteindelijke ontwerp voor het plein, namelijk:

- Verruiming van het plangebied tot 'van plint tot plint', in plaats van enkel de centrale pleinruimte.
- Minder parkeerplaatsen ten gunste van groen en speelruimte.
- Keuze voor een verharding die de negatieve gevolgen van water beperkt
- Inrichting die door haar vorm watervriendelijker is.

Met de inzet van het StadsLab is het duurzaamheidsdoel voor het Damplein bereikt. De betrokken werkgroepleden hebben door input van het StadsLab begrip gekregen voor het overstijgen de belang van een watervriendelijk plein en daar -op kleine schaal- rekening mee gehouden.

Definitief pleinontwerp Damplein (beeld: gemeente Dordrecht)

Samenwerking tussen de Dordtse StadsLabpartners

Platform Duurzaam Dordrecht, de gemeente Dordrecht, ontwerp bureau pleino6, het Waterschap Hollandse Delta en Unesco IHE hebben gedurende twee jaar in verschillende mate van intensiteit met elkaar samengewerkt. Inhoudelijk maar ook praktisch en organisatorisch heeft het de partners ontwikkeld.

Gezien de verschillen in bedrijfscultuur, structuur en de diverse betrokken personen, leverde dit logischerwijs ook uitdagingen op. Wederzijdse verwachtingen bleken niet altijd synchroon te lopen. Dit heeft in de aanvang van het StadsLab bijvoorbeeld tot een beperkte betrokkenheid en inbreng van het **Waterschap Hollandse Delta** geleid. Nadat er eind augustus een overlastsituatie was ontstaan heeft het StadsLab dit momentum gebruikt om een bewonersavond over wateroverlast te organiseren. Op deze avond bleek er veel onvrede te leven richting de vermeende verantwoordelijken van de overheden -en dan met name het waterschap. Het StadsLab heeft als verbindende actor gezorgd dat bewoners en waterschap met elkaar in gesprek zijn gekomen. Op de vervolgens door het Waterschap georganiseerde bijeenkomst, met ruim 125 bezoekers, is de rol van het waterschap uitgebreid toegelicht.

Samengevat lijkt feitelijke betrokkenheid bij dagelijkse waterproblemen door het Waterschap Hollandse Delta pas te worden onderkend zodra het direct wordt aangesproken op haar verantwoordelijkheid. Voor het waterschap liggen er nog volop kansen om bewoners meer te betrekken bij het voorkomen van waterlast in de eigen leefomgeving.

De gemeente Dordrecht had aan de start van het StadsLab een belangrijke rol in de informatievoorziening over mogelijke locaties voor een StadsLab-aanpak. De gemeente heeft door haar ligging als eiland al veel stappen gezet om te anticiperen op toekomstige wateroverlast (van de rivier-/ zee- en regenwater). Ten tijde van dit StadsLab bleek dat de gemeente dit nog onvoldoende integraal combineerde met de agenda's en toekomstige plannen voor bijvoorbeeld de vernieuwing van de riolering en de herinrichting van buitenruimtes. Ze heeft deze informatievraag daarom intern gebruikt om in beeld te krijgen welke projecten er liepen, nog op de agenda staan en waar werk-met-werk gemaakt kon worden. Eén integraal programma dat informatie van alle projecten bundelt om potentiële locaties voor wateroverlast (door hevige regenval) in kaart te brengen, biedt uitkomst.

Het StadsLab is voor de betrokken gemeentelijke medewerkers van het Programma Water bovendien een vliegwiel geweest om meer interne consistentie te creëren richting een integrale wateraanpak in de hele gemeente. Andere gemeentelijke afdelingen laten (nog) niet zien dat er een serieus probleem is waaraan gewerkt moet worden. Er wordt weinig gedaan om de inwoners te betrekken bij de problematiek. Ze is dan ook nog niet zover als andere gemeenten die in hun verordening hebben opgenomen, dat wateropvang op eigen erf (ook) een eigen verantwoordelijkheid is, en dat dit niet op gemeentegrond of via riolering mag worden afgevoerd.

Nadat de locatie Damplein werd geselecteerd raakte de gemeente via het programma Water minder nauw betrokken bij het StadsLab.

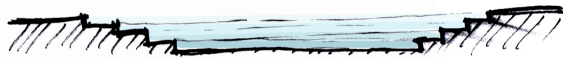
① SPONSEILAND

② DE DAM.

③ NATUURPLEIN / RIVIERPLEIN

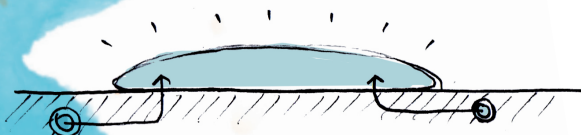
④ DE KUIL / DE WATERSCHAAL

⑤ GOTENLABYRINTH

⑥ DRIJVEND PLEIN

⑦ DE WATERBALLON

Tegelijkertijd is binnen het StadsLab steeds facultatief contact gezocht met de juiste medewerkers die het proces verder kon helpen. Bijvoorbeeld de wijkmanager Dubbeldam, de projectleiders Wijk Aan Zet en de regisseur Duurzaamheid. Dit was afhankelijk van de fase van het proces en de informatiebehoefte. Belangrijke personen in het (toekomstig) netwerk van Platform Duurzaam Dordrecht.

Ontwerpbureau pleino6 heeft tijdens het StadsLab vooral een inspirerende rol en bijdrage geleverd. Inspiratie die ertoe leidde dat er zowel functioneel als esthetisch naar het water en groen werd gekeken door de deelnemers. Op openbaar én particulier grondgebied zijn algemene en specifieke handreikingen gedaan hoe met regenwater om te gaan. Afkoppelen, vertragen, vasthouden en tenslotte het afvoeren van regenwater blijkt op vele manieren vormgegeven te kunnen worden. Het ontwerpend onderzoek hiernaar heeft de kennis rond dit actuele onderwerp binnen het bureau vergroot. De presentatie voor een watervriendelijk Damplein werd door de leden van de werkgroep regelmatig genoemd als referentiepunt. Uiteindelijk zijn de concepttekeningen gebruikt voor de expositie in de Duurzaamheidswinkel in Dordrecht. Het ontwerpbureau heeft de positie van neutrale ontwerper tijdens het placemakingstraject van het Damplein slechts beperkt kunnen uitvoeren doordat er al ontwerpers in het traject betrokken waren. Het integrale pleinontwerp dat alle belangen dient, is later (alsnog) door een gemeentelijk ontwerper gemaakt.

Onderzoekinstituut **Unesco-IHE** (Delft) is vooral in de fase tot de selectie van het Damplein betrokken geweest. Zij hebben rekenmodellen gebruikt om toe te passen op Dordrecht. Met hun modellen en de door de gemeente verstrekte informatie hebben zij geadviseerd over de locatieselectie. Deze modellen bleken zeer informatief voor de gemeente Dordrecht. Na de piekbui van augustus 2015 heeft Platform Duurzaam Dordrecht Unesco-IHE geadviseerd om deze gebeurtenis te benutten om hun modellen te toetsen.

Afhankelijk van de procesfase heeft het **Platform Duurzaam Dordrecht** steeds de juiste kennis en het bijbehorende netwerk aangeboord. In beginsel had dat vooral betrekking op het vinden van een goede pilotlocatie. Nadat deze was geselecteerd heeft het Platform de juiste mensen ingeschakeld voor het placemakingstraject Damplein. De regie die tot dan toe bij het StadsLab lag, werd daardoor overgenomen door de werkgroep Damplein. Dit leidde ertoe dat de vertegenwoordiger van het StadsLab als enige feitelijk aan tafel zat in de werkgroep. Dit leidde ertoe dat andere leden van het StadsLab wat meer op afstand kwamen. De vertegenwoordiger van het StadsLab werd daardoor ook concreet de vertegenwoordiger van de werkgroep Ruimte van het Platform Duurzaam Dordrecht. Op deze wijze werd input geleverd over water en groen, maar ook over verkeer en vervoer, fietsen. Gedurende het proces bleek de kennis van het politieke spectrum ook nuttig te zijn. De relatief goede status van de Fietsersbond in de gemeente

heeft er mede aan bijgedragen dat de inbreng van het Platform Duurzaam Dordrecht breder werd en nog meer werd overgenomen door de werkgroep.

Handige tips

1. Crisismomenten bieden aanleiding voor integrale samenwerking! Ook in Dubbeldam bleek de wolkbreuk in augustus 2015 een ideaal moment om samenwerking in klimaatadaptatie te stimuleren.
2. Zorg dat alle betrokken/ verantwoordelijke partijen bij dat soort momenten aanwezig zijn. Afwezigheid is contraproductief voor de voortgang en de uitstraling van een integrale aanpak, voor de gehele groep. Zorg dus dat alle belanghebbende partijen aan tafel zitten.
3. Co-creatie leidt tot het delen van kennis en relaties. Het resultaat voor individuele partijen is lang niet altijd het maximale. Het leidt echter wel tot een groter, beter geheel. Het (gedragen) resultaat is meer dan de som der delen!
4. Voor overstijgende samenwerkingen zoals het Stadslab is het belangrijk dat de planning, de procedures en de agenda's van overheidsorganisaties bekend zijn. Door hier op het juiste moment op in te spelen kunnen gerichte resultaten worden bereikt.
5. Kennis over water is niet alleen beschikbaar in daarvoor opgerichte organisaties zoals, gemeenten, onderzoekinstellingen of waterschappen. Maatschappelijke organisaties en inwoners kennen een plek of gebied- en de geschiedenis daarvan vaak als geen ander. Door hen als expert te benaderen wordt deze kennis geactiveerd.
6. Uithoudingsvermogen en de continue focus op het lange termijnresultaat zijn belangrijk bij langlopende processen met veel samenwerkingspartners. Een lange looptijd kan demotiverend werken. Denken in kleine successen is daarom belangrijk om de spirit erin te houden. Ook het onderhouden van de onderlinge relaties is belangrijk om te kunnen blijven schakelen wanneer dat nodig is en om enthousiast te blijven.

